

Günümüzde Mersin Olgunlaşma Enstitüsünde Üretilen İğne Oyası Tasarım Örnekleri

Sevim İŞBİLİR*

Gözde SÖNMEZTÜRK**

Mehmet GÖÇER***

Makale Bilgisi

Makalenin Türü: Araştırma makalesi
Makalenin Geliş Tarihi: 14.11.2022
Makalenin Kabul Tarihi: 20.12.2022
DOI: 10.54970/turkuaz.1204081

ÖZET

Geçmişten günümüze geleneksel kültürümüzün bir parçası olan iğne oyaları, yalnızca Türklere ait bir el sanatı olması nedeniyle dikkat çekmektedir. Özellikle Anadolu kadınlarının mirası niteliğinde olan oyalara, çeşitli teknik, motif ve desenlerle yöresel anlamlar yüklenerek nesilden nesile aktarılmaktadır. İğne oyaları geleneksel olarak yazmaların veya kıyafetlerin kenarlarına işlenerek süsleme olarak kullanılmaktadır. Son yıllarda modernleşmenin ve sanayinin etkisiyle el ile işlenen iğne oyalalarının geleneksel kullanımı azalırken sanayi tipi üretimin yaygınlaşmasıyla modern kullanım alanları çoğalmıştır. Kullanım alanları çeşitlenen iğne oyalalarının Türk el sanatları kültürünün önemli bir parçası olması sebebiyle Türkiye’de Olgunlaşma Enstitülerinde modern kullanımıyla yaşatılmaktadır. Bu çalışma Mersin yöresine ait iğne oyalalarının, Mersin Olgunlaşma Enstitüsündeki el tasarım atölyesinde işlenen 11 örnek ile sınırlandırılmıştır. Çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. İlk olarak literatür taraması yapılmış iğne oyası ile ilgili yayınlar taranarak çalışmanın taslağı oluşturulmuştur. Daha sonra atölye çalışmaları, fotoğraflama ve kurumda çalışan iğne oyası ustaları ile görüşme yapılmış, veriler toplanarak analiz edilmeye çalışılmıştır. Bu çalışmanın sonunda; Türklere geleneksel iğne oyasına verilen önem, Mersin Olgunlaşma Enstitüsünde iğne oyasında kullanılan teknik özellikler, motifler ve geleneksel iğne oyalalarının farklı alanlarda kullanımı üzerine modern tasarım örnekleri aktarılmıştır.

Anahtar kelimeler: İğne oyası, Türk el sanatı, Gelenek, Mersin Olgunlaşma Enstitüsü.

*Yüksek lisans öğrencisi, Mersin Olgunlaşma Enstitüsü, Mersin-TÜRKİYE. E-posta: sevimisbilirr@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-0735-0017.

** Uzman, Mersin Olgunlaşma Enstitüsü, Mersin-TÜRKİYE. E-Posta: gozdesonmezturk@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-0811-5753.

*** Uzman, Mersin Olgunlaşma Enstitüsü, Mersin/ TÜRKİYE. E-posta: mpepe3344@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-7779-7052).

Needle Lace Design Samples Produced at Mersin Maturation Institute at the Present Time

ABSTRACT

Needle lace, which has been a part of our traditional culture from past to present, draws attention because it is a handicraft belonging only to Turks. Embroidery, which is especially the heritage of Anatolian women, is transferred from generation to generation by loading local meanings with various techniques, motifs, and patterns. Needle laces are traditionally used as ornaments by embroidering on the edges of headscarves or clothes. In recent years, with the effect of modernization and industry, while the traditional use of handmade needle laces has decreased, modern usage areas have increased with the spread of industrial production. Since needle lace, whose usage areas are diversified, is an important part of Turkish handicrafts culture, it is kept alive in Turkey with its modern use in the Institutes of Maturation. This study is limited to eleven examples of needle laces from Mersin region, which were processed in the hand design workshop of Mersin Maturation Institute. Qualitative research method was used in the study. Firstly, a literature review was made, and a draft of the study was created by scanning the publications related to needle lace. Afterwards, workshops, photography and interviews were made with needle lace masters working in the institution, and the collected data were analyzed. At the end of this study, the importance given to traditional needle lace by the Turks, the technical features used in needle lace at Mersin Maturation Institute, the motifs and modern design examples on the use of traditional needle lace in different areas are presented

Key words: Needle lace, Turkish handicraft, Tradition, Mersin Maturation Institute.

1.GİRİŞ

Toplumların yaşamlarında görülen değerler, inançlar ve buna bağlı olarak üretmiş oldukları eserler bizlere o toplumların kültürlerini gösteren en önemli unsurdur. Anadolu topraklarında Türk el sanatları, Türk milletinin geçmişteki ve şimdiki yaşam şeklini ve kültürünü göstermesi açısından önemlidir. Anadolu'daki geleneksel Türk el sanatlarını tarihsel bir temele oturtmak veya bir kaynağa dayandırabilmek tek bir bakış açısıyla mümkün değildir. Bunun için öncelikle günümüz Türkiye'sinin kapsadığı coğrafi alana ve Türklerin tarihine bakmak gerekir. Bu tarih bizi Anadolu'da yaşamış eski uygarlıklara götürdüğü kadar, Orta Asya'ya, Türklerin Anadolu'ya yerleşmeden önceki ilişkilerine, dinsel inanışlarına, Akdeniz ve Avrupa kültürüne de götürmektedir (Öztürk, 1994:30-31).

Türk el sanatlarından biri olan oyacılık en köklü sanatlardan biridir. Oya, çiçek ve örgünün birleşmesinden doğmuş bir dantel sanatıdır. Ayrıca süslemek ve süslenmek amacıyla yapılan oylar taşıdıkları mesajlarla da bir iletişim aracı olarak kullanılmaktadır (Onuk, 2000: 4). Oyacılığın kökeni örgü sanatıdır. Bu yönüyle tarihi olarak Türklerle ait ilk resmi belgelerin M.Ö. 7 ve 8. yy'da arkeolojik kazılarda ortaya çıktığı bilinmektedir. Orta Asya coğrafyasında önemli bir devlet olan Hunların Pazırık 2 kurganında çıkan eserlerinde, örgü ile ilgili ilk örneklerin ortaya çıkması oyanın köklü bir geçmişe sahip olduğunu göstermektedir (Diyarbakirli, 1972:116). Kuman Türklerinde görülen oyacılık sanatı "ovuylamak" terimiyle ve kumaş üzerine nakış yapma şeklinde görülmektedir. Kırgız Türklerinde ise oyacılık, oyum şeklinde gelişmiştir (Onuk, 2000: 4). Asya Türklerinin yanında Anadolu Türkleri içinde önemli bir sanat olan oyacılık, Anadolu'nun tüm bölgelerinde yoğun olarak kullanılmıştır. Türklerin Anadolu'ya göçü ve bu göç esnasında İpek yolunu kullanmış olmaları, el sanatları kültürlerini yeni yerleşim alanlarında var olan sanatlarla birleştirmeleri, kültürel varlıklarını daha zengin bir biçimde yaşatmalarını sağlamıştır (Onuk, 1983: 178). Bundan dolayı Anadolu el sanatları açısından oldukça zengin ve Türk topluluklarının

geçtiği, bulunduğu her yerde tercih edilen bir sanat olmuştur. Oya sanatının, XII. yüzyılda Anadolu topraklarından Yunanistan'a buradan da İtalya üzerinden Avrupa topraklarına geçtiği ve XV. yüzyıldan itibaren Avrupa'da kendini gösterdiği bilinmektedir (Onuk, 2000: 5). Oyacılık, Anadolu'da en parlak dönemini XVIII. yüzyılda yaşamıştır. Tanzimat döneminde ise batı hayranlığı ve taklitçiliği sonucu oyalara ilgi azalmış ve bu durum Cumhuriyet döneminde de devam etmiştir (Onuk, 2000: 2).

Oyanın dünya edebiyatına "Türk Danteli" adıyla girmesi ve tüm dünyaya Türklere özgü el sanatı olarak yayılması bu sanatın Türk elinden çıktığının ve oya sözcüğünün başka hiçbir dilde karşılığının olmaması bu sanatın Türk topraklarına özgü bir sanat olduğunun en önemli göstergesidir (Mesleki Eğitim ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi [Megep], 2014: 3).

Araştırmanın materyalini Mersin Olgunlaşma Enstitüsünde üretilen iğne oyasından yöresel özelliklerinin yanında modern tasarımlara dönüştürülmüş ev aksesuarları, giyim aksesuarları ve tablolar oluşturmaktadır. Araştırma yöntemi olarak literatür tarama, iğne oyası usta öğreticileriyle görüşme, atölye çalışmasını izleme ve fotoğraflama kullanılmıştır. Seçilen ürünler katalog çalışmasına dönüştürülmüştür. Bu çalışma Mersin Olgunlaşma Enstitüsündeki el sanatları atölyelerinde tasarlanan geleneksel Türk el sanatlarının önemli tekniği olan iğne oyaları, 11 örnek ile sınırlandırılıp incelenmiştir. İğne oyaları; kullanılan türler, teknikler, araç-gereçler, renk ve motifler bakımından ele alınmıştır. Yapılan bu çalışma ile Anadolu coğrafyalarında sıklıkla görülen geleneksel iğne oyalarnın bilinmesi, geleneğinin devamının sağlanması, kendine has olan özelliğini korunmasına katkı sağlamak ve günlük hayatta kullanılan farklı türdeki eşyalar üzerinde kullanılmasını yaygınlaştırmak amaçlanmıştır. Mersin Olgunlaşma Enstitüsü el sanatları atölyesinde yaşatılan iğne oyası, Anadolu kültürünün geçmişten geleceğe kuşaklar boyunca aktarılması açısından önem taşımaktadır. Ortaya çıkarılan tasarımlar Mersin Olgunlaşma Enstitüsü arşivinde kayıt altına alınarak korunmakta ve ziyaretçilerin yakından görmesini sağlamak amacıyla kurumun müzesinde sergilenmektedir.

1.1.Oya Türleri ve İğne Oyasının Genel Özellikleri

Anadolu'nun neredeyse her bölgesinde görülen oylar, bölgelere göre kullandıkları iplikler, motiflerin şekilleri, kumaşa uygulanması ve renklendirilmesi açısından farklılıklar gösterebilmektedir. Anadolu coğrafyasında geleneksel kültürün dilsiz anlatım aracı olarak kullanılan oylar, özellikle kadınların çeyiz geleneğinin vazgeçilmez parçası olmuştur (Ortaç, 1997: 174). Günümüzde ise oylar çeşitli tür, teknik, malzeme ve araç-gereçle farklı ürünler üzerinde işlenerek modern bir yaşam alanı bulmuştur. Oylar, kullanılan teknik ve araç-gereçlere göre çeşitlere ayrılmaktadır. Bunlardan en çok bilinen ve kullanılan türler tablo 1.1'de gösterilmiştir.

Tablo 1. Oya Çeşitleri

Kullanılan Araca Göre	Kullanılan Gerece Göre	Kullanılan Tekniğe Göre
1. İğne oyası	1. Boncuk Oyası	1.Dokuma tekniği ile yapılan oylar
2. Mekik Oyası	2. Mum oyası	2.Mekik tekniği ile yapılan oylar
3. Tığ Oyası	3. Koza Oyası	3.Tığ (Kroşe) tekniği ile yapılan oylar
4. Firkete Oyası	4.Bez (kumaş) Oyası	4.Firkete teknikleri ile yapılan oylar
5. Mil oyası	5. İplik Oyası	5.İğne teknikleri ile yapılan oylar
	6. Mum oyası	
	7.Kağıt Oyası	

(Zengin, 2014: 14-15)

Türk el sanatlarının içinde ele alınan ve Türk kadınları için vazgeçilmez bir öge olan iğne oyları iğne, tığ, nakış makası aletleri ile pamuk, ipek, pul, iplik, boncuk malzemeleri kullanılması sonucu ortaya çıkmış ve düğümlü ilmeklerin iğne ile yapılmasıyla oluşturulmuştur (Eronç, 1981:126; Özbağcı, 2009:4). Anadolu'nun neredeyse tüm bölgelerinde gördüğümüz iğne oyları düz şerit halinde aşağı şekilde sarkar biçimde verilmektedir.

İğne oylasının temelini zürefa tekniği oluşturmaktadır. Bununla birlikte kök, bıyık, boru, piko, kirpik, çirtik, trabzan, artırma, eksiltme Anadolu'da en sık kullanılan diğer tekniklerdir. İğne oyları Anadolu'nun farklı bölgelerinde tür ve teknik olarak yörelere göre değişen isimlerle adlandırılmaktadır. Örneğin Bolu'nun Mudurnu ilçesinde piko tekniğine fisilti; Mersin'in Çamlıyayla yöresinde kirpik tekniğine fiskil denilmektedir (Yenisoy, 2019: 89). Bunun başlıca sebebi yöreden yöreye değişen özellikler, anlamlar, niyetler ve ağız farklılıkları taşımasıdır.

İğne oylarında kullanılan motifler bitkisel, geometrik, sembolik, doğadan ve figürlerden esinlenerek oluşturulan motiflerdir. En sık kullanılan çiçek motifinin, gerçek haline oldukça benzer bir şekilde yapıldığı diğer motiflerin ise serbest anlatımlarla yorumlandığı görülmektedir (Özker, 1997: 59). Motiflere estetik görünüm kazandıran ve onlara sembolik anlamlar yükleyen unsur ise renklerdir. Motifler, onu ortaya çıkaran kişinin duygu durumuna uygun renk seçimi ile bir iletişim aracı olarak da kullanılmaktadır. Örneğin Mersin'in Çamlıyayla(Namrun) ilçesinde işlenen biber motifinin kırmızı renk ile işlenmesi karşı tarafa kızgın olduğunu gösterme amacı taşımaktadır.

Geleneğin sürdürüldüğü bölgelerden biri olan Çamlıyayla yöresinde, iğne oyası sanatının ne zaman başladığı ile ilgili henüz akademik bir çalışma yapılmamıştır. Mersin'de iğne oylasının merkezinin Çamlıyayla olduğu bilgisinden yola çıkılarak Çamlıyayla ilçesinin tarihsel gelişimi araştırıldığında 1082'de Selçukluların bölgeye hakim olmasıyla birlikte ve özellikle 13. yüzyıldan itibaren Ramazanoğulları ve Dulkadiroğulları beyliklerinin hakimiyetiyle bölgeye yerleşen Türkmen boyları ile taşındığı; bununla birlikte bölgede Türk hakimiyetinden önce yaşamakta olan Ermenilere kültür göçü ile buluştuğu ve bölgenin en önemli el sanatlarından biri haline dönüştüğü düşünülmektedir (Yurt Ansiklopedisi 982; akt. Onuk, Akpınarlı, Ortaç ve Alp, 1998:16). İğne oyası geleneğinin varlığı ile ilgili en net bilgi, anneden kızına kültürel aktarım yolu ile geçtiğidir.

2. OLGUNLAŞMA ENSTİTÜLERİ VE MERSİN OLGUNLAŞMA ENSTİTÜSÜ

Ülkemizde ilk Olgunlaşma Enstitüsü 14 Ekim 1945'te İstanbul'da kurulmuştur. Olgunlaşma Enstitüsü, Cumhuriyet'in ilk yıllarında Kız Enstitülerinden mezun olan öğrencilerin akademik ve mesleki alanda devam edecekleri kurum olma ihtiyacından dolayı açılmış eğitim kurumudur. Olgunlaşma Enstitülerine ait ilk yönetmelik 23 Kasım 1962'de Resmi Gazetede yayımlanmıştır. Yönetmeliğe göre enstitülerin kuruluş amacı şöyledir:

Kız teknik öğretim olgunlaşma enstitüsü, kız enstitülerini veya kadın meslek okullarını (akşam kız sanat okulları) bitiren öğrencilerin mesleki beceri, bilgi, görgü ve zevklerini artırmak; onlarda teşebbüs kabiliyeti ve kazanç fikrini geliştirmek ve meslekleriyle hayatlarını kazanabilecek şekilde yetiştirmelerini sağlamak amacıyla açılmış yaygın eğitim kurumlarıdır. Olgunlaşma ismini de "meslekte olgunlaşma" anlamında düşünülerek bu kurumlara verilmiştir. Bir atölyede nasıl çalışılır, müşteri nasıl kabul edilir, sipariş nasıl alınır, model nasıl uygulanır. Bunların pratiğini göstermek amaçlanmıştır (Kır Şimşek, 2019: 50- 54).

Görülüyor ki kurulduğu günden itibaren Olgunlaşma Enstitüleri kadınların mesleki eğitimlerini devam ettiren bilgi ve yeteneklerini sergiledikleri, iletişim kabiliyetini arttırdıkları ve kazanç sağladıkları bir kurum olarak faaliyet göstermektedir.

Türk toplumunun gelenek ve kültürünün bir parçası olan Türk giyim ve el işçiliği sanatını gelecek nesillere aktarma hedefiyle kurulan Olgunlaşma Enstitüleri geçmişle gelecek arasında bağ kuran kurumlardan biri olarak en önde bayrak taşımaktadır. Olgunlaşma Enstitüleri modern ile gelenekselin bir araya getirilip seçkin ürünlerin ortaya çıkarıldığı, sanat ve eğitimin aynı çatı altında bulunduğu bir kurumdur (Akın, 2011: 46). Ülkemizde Olgunlaşma Enstitülerinde nakış, el sanatları, ev yönetimi ve beslenme, giyim, örme hazır giyim, deri hazır giyim, moda giysi tasarımı, resim, seramik, cam işleme sanatı, cilt bakımı ve güzellik, kuaför, kuyumculuk ve takı tasarımı, çocuk gelişimi, araştırma, tanıtım ve pazarlama bölümleri bulunmaktadır. 2010 yılında kurulmuş olan Mersin Olgunlaşma Enstitüsü ise ilk olarak el sanatları teknolojisi ve giyim üretim teknolojisi alanlarında eğitim ve üretim faaliyetine başlamıştır. Daha sonra sanat tasarımı, yiyecek ve içecek hizmetleri ve geleneksel el sanatları alanlarını da açarak toplam beş alan ve bu alanlara bağlı on bir atölye ile eğitim ve üretim ağını genişletmiştir. Kurum, hayat boyu eğitim kapsamında eğitim almak isteyen tüm bireylere eğitim verme; geleneksel giyim ve el sanatlarını araştırma ve geliştirme; sanata uygun teknolojiyi kullanabilme; üretim yoluyla topluma hizmet sunma; mesleki donanımına sahip eleman istihdamı konusunda talep edilen bir kurum olmak; geleneksel ile modern birleştirilerek çağdaş tasarımlar ortaya koymak ve marka olmak amacıyla çalışmalarına devam etmektedir.

3. MERSİN OLGUNLAŞMA ENSTİTÜSÜNDE İĞNE OYASI

Türkiye'de Olgunlaşma Enstitüleri, iğne oylarının geleneksel dokusunu korumakla birlikte modern tasarımlarıyla Türk süsleme ve el sanatı olarak yaşatıldığı yer olması yönüyle önemlidir. Bu bakımdan Mersin Olgunlaşma Enstitüsü, Türk el sanatlarının günümüze uyarlanarak yaşatılması ve gelecek kuşaklara aktarılması konusunda gayret göstermektedir. Türk el sanatının ve geleneğinin bir kolu olan iğne oyları, Mersin Olgunlaşma Enstitüsünde geleneksel kullanımın yanında farklı ürünler ile birleştirilerek ortaya çıkan modern tasarımlarda yaşam alanı bulmaktadır. İlk olarak 2012 yılında yaygın eğitim kapsamında Milli Eğitim Bakanlığının talimatıyla açılan iğne oyası atölyesi, iğne oyası ile ünlü Çamlıyayla'dan gelen ustalarla çalışmalarına başlamıştır. İlk çalışmalarına naylon iplikle ve Çamlıyayla'ya özgü geleneksel

motifler ile başlayan atölye 2013 yılından itibaren Çamlıyayla'dan gelen yeni ustalar ile yörenin iğne oyası motifleri yeni teknik ve ipek ipliklerle çalışılmaya başlanmıştır. İğne oyası Mersin Olgunlaşma Enstitüsünde çalışılan dokuma, cam, seramik ve kıyafet gibi diğer el sanatları ürünleri ile birleştirilmiş ve yeni tasarımlar ortaya çıkarılmıştır. Mersin Olgunlaşma Enstitüsünde her sene belirlenen tema kapsamında çalışmalar yapan iğne oyası ustaları geleneksel iğne oyasını yaşatırken unutulmaya yüz tutmuş bu sanatın kullanımının yaygınlaşmasını sağlamaktadır. İğne oyası atölyesinde çalışan ustalar, Çamlıyayla'da yetişen ve annelerinden bu sanatı kültür aktarımı yoluyla öğrenen kadınlardır. Ustalar, annelerinden aldıkları iğne oyası geleneğini kurumsal alanda devam ettirmekte ve bu geleneği yaşatmaktadır. Çalışmanın bundan sonraki tüm bilgileri Mersin Olgunlaşma Enstitüsünde usta öğretici olarak görev yapan Nimet Karakuş'tan ve Naime Yapar'dan 29.09.2022-30.09.2022 tarihlerinde iğne oyası atölyesinde yapılan Sözlü görüşme ile elde edilmiştir.

Çamlıyayla yöresinde en çok kullanılan iğne oyası motifleri adalya, kütüle, kirpikli, çakır diken, hanımeli, namrun gülü, hercai menekşe, mor sümbül, pembe sümbül, beyaz sümbül, develik çiçeği, altmış akıl yetmiş fikir, küpeli, teşbih çiçeği, ecevit gülü, cimcime oyası, kayıklı oyası, karpuz çekirdeği, çarkifelek, limon çiçeği, biberli, üç güllü karanfil, coşturan, elma çiçeği ve sarı nergistir. Bahsedilen bu motifler ilk zamanlarda doğal elyaflı ipek ve pamuk ipliğiyle yapılırken günümüzde sentetik elyaflı ipliklerle ve suni ipekle yapılmaktadır (Yapar, Sözlü görüşme, 29.09.2022, MOE).

Mersin Olgunlaşma Enstitüsü de iğne oyası alanında her sene farklı temalarla modern tasarımlar ortaya çıkarmaktadır. Bu ürünler fular, broş, toka, takı seti, şapka ve kemer süsü gibi giyim aksesuarları; runner, masa örtüsü seti ve süs eşyaları gibi ev aksesuarları ve tablolardan oluşmaktadır. Günlük hayatta evde, işte veya özel günlerde kullanılabilen bu ürünler, yöresel özelliklerini taşımakla birlikte işlevsel özellikleri de dikkate alınarak ortaya çıkarılmıştır (Yapar, Sözlü görüşme, 29.09.2022, MOE).

3.1. Mersin Olgunlaşma Enstitüsü İğne Oyasında Kullanılan Teknikler ve Motifler

3.1.1. Mersin Olgunlaşma Enstitüsünde kullanılan iğne oyası teknikleri

Mersin Olgunlaşma Enstitüsünde zürafa başta olmak üzere fiskil, artırma ve eksiltme teknikleri kullanılarak ürünler ortaya çıkarılmıştır.

3.1.1.1. Zürafa

İğne oyası içerisinde temel tekniklerin başında gelen zürafa tekniğinde, oya yapılacak kumaşın üzerinde iğne zürafanın derinliğine göre kumaşa ilk olarak batırılmaktadır. Zürafanın aynı şekilde tekrar edilerek üst üste ya da yan yana yapılmasıyla istenilen motifler oluşturulmaktadır. İğneye takılan iplik kumaşa batırılır, tek ilmek iğne üzerinden çift ilmek iğne altından üstüne atılıp iğne çekilerek zürafa oluşturulmaktadır. İlmeklerin belirli aralıklarla yapılması sonucu oluşur. İlmekler arası mesafe aynı olmalıdır. Sağdan sola doğru çalışılır. İğne üzerindeki iplik tek iplik üst çift iplik alttan dolanarak iğne çekilir ve ilmek oluşturulur. Zürafa tekniğinin üçgen ilmek ve kare ilmek olmak üzere iki türü vardır (Karakuş, Sözlü görüşme, 30.09.2022, MOE).

3.1.1.1.1. Üçgen ilmek (gözemeli ilmek)

İğneye geçirilen ipliğin ucu kumaşla işaret parmağı arasında tutturulur. İğne üzerindeki iplik tek iplik üst çift iplik alttan dolanarak iğne çekilir ve ilmek sıkıştırılır. Yapılan oyanın şekline göre ilmeğin aynısından dört, beş veya yedi tane yapılır. İlk yapılan ilmeğin ortasına iplik atarak bir ilmek yapılır. Atılan iplik ortada olacak şekilde diğer ilmek ortalanarak ilmek yapılır. Yapılan işlem tek ilmek kalıncaya kadar devam ettirilir (Karakuş, Sözlü görüşme, 30.09.2022, MOE).

3.1.1.1.2. Kare ilmek (gözemesiz ilmek)

İğne kumaşa tutturulur. İğne üzerine tek iplik üst çift ip alttan dolanarak çekilir ve ilmek sıkıştırılır. Yapılacak oyanın şekline göre ilmeğin aynısından dört, beş veya yedi tane yapılır. İkinci sıraya çıkıldığında son ilmeğin ortasına batılarak ilmek yapılır. Sıra ile diğer ilmek ortalarına da ilmek yapılır. Bu şekilde tek ilmek kalana kadar işlem devam ettirilir (Karakuş, Sözlü görüşme, 30.09.2022, MOE).

3.1.1.2. Fiskil (kirpik tekniği)

Gözemeli veya gözemesiz ilmeklerin orta veya kenar kısımlarında ipliklerin bol bırakılarak yapılması ile meydana gelen tekniktir (Karakuş, Sözlü görüşme, 30.09.2022, MOE).

3.1.1.3. Eksiltme

Soldan sağa doğru boşluktaki ilmeklere batırılır, başa gelinip aynı ilmek üzerine geri dönlür. Tek ilmek kalana kadar işlem devam eder ve eksiltme oluşturulur (Karakuş, Sözlü görüşme, 30.09.2022, MOE).

3.1.1.4. Artırma

Beş ilmek üzerine batarak zürafa yapılır. Sola doğru atılan iplik araya alınarak yan boşluğa bir zürafa yapılır. İplik sağ baştaki ilmek üzerine geri alınıp bu boşluğa tekrar batılarak bir zürafa çalışılır. Üst üste tekrar edilerek istenilen sayıya kadar artırma işlemi yapılır (Karakuş, Sözlü görüşme, 30.09.2022, MOE).

3.1.2. Mersin Olgunlaşma Enstitüsünde kullanılan iğne oyası motifleri

Mersin Olgunlaşma Enstitüsünde uygulanan iğne oyası; giyim aksesuarları (broş, toka, fular, takı), tablo ve ev aksesuarları (runner, endemik bitki, kelebek, masa örtüsü takımı) ürünlerinde bitkisel ve hayvansal motifler ön plana alınacak şekilde kullanılmıştır.

3.1.2.1. Bitkisel motifler

İğne oyalarında sıklıkla görülen motiflerin başında endemik bitkiler olmak üzere; çoğunlukla çiçek, meyve, yaprak motiflerinden meydana gelmektedir. Çeşitli boyutlarda yapılan bitkisel motifler taşıdıkları sembolik anlamlar bakımından da geçmişten günümüze sıkça kullanılmış; çeşitli malzemeler ve renkler ile zenginleştirilmiştir. Mersin Olgunlaşma Enstitüsü en sık kullanılan motif çeşidi çiçektir. Turunç, gül, üzüm, yaprak, menekşe, Akyıldız, arpa, boğa dikeni, taşlık çiğdemi ve karanfil kullanılmış olan diğer çiçek motifleridir.

3.1.2.2. Hayvansal motifler

İğne oyalarında görülen bir diğer motif ise hayvan motifleridir. Mersin Olgunlaşma Enstitüsü hayvan motiflerinde yörenin mitolojik ögesi olan şahmeran ve kelebek en sık işlenen iğne oyası motiflerindedir (Karakuş, Sözlü görüşme, 30.09.2022, MOE).

3.1.2.3. Geometrik motifler

Geometrik motifler çizgisel sitemlerin belirli kurallar çerçevesinde kullanılmasıyla oluşan süslemelerdir. Mersin Olgunlaşma Enstitüsünde geometrik motifler en az kullanılan motiftir (Karakuş, Sözlü görüşme, 30.09.2022, MOE).

3.2. Mersin Olgunlaşma Enstitüsünde İğne Oyası İle Yapılmış Ürünler

3.2.1. Giyim aksesuarları

Mersin Olgunlaşma Enstitüsünde giyim aksesuarı olarak fular, broş, toka, takı seti ve şapka tasarlanmıştır.

3.2.1.1. Fular

Fotoğraf 1: Turunç Çiçeği
(İşbilir, 2022)

Örnek: Fotoğraf 1

Ürünün adı: Turunç çiçeği

Üretim yılı: 2018

Kullanım amacı: Fular

Oyanın türü: İğne oyası

İğne oyasının tekniği: Zürafa, fiskil, üçgen ilmek, kare ilmek, eksiltme, artırma

İğne oyasının motifi: Bitkisel motif

İğne oyasının iplik türü: Suni ipek

Kullanılan renkler: Yeşil, turuncu, beyaz

Kompozisyon özelliği: Kumaşa zürafa çekilip kaya üzerine yeşil yapraklı boru yapılmıştır. Beyaz çiçeği boru üzerine üç zürafa ile başlanıp artırarak beşe çıkılmış ve sekiz sıra yapılarak beş yapraklı çiçek oluşturulmuştur. Göbek kısmına turuncu iplikle boru şeklinde minik toplar ve çiçek aralarına fiskil detaylı çim yapılmıştır (Yapar, Sözlü görüşme, 29.09.2022, MOE).

3.2.1.2. Broş

Fotoğraf 2: Gül Broş
(İşbilir, 2022)

Örnek: Fotoğraf 2

Ürünün adı: Gül broş

Üretim yılı: 2022

Kullanım amacı: Broş

Oyanın türü: İğne oyası

İğne oyasının tekniği: Zürafa, fiskil, üçgen ilmek, kare ilmek, eksiltme, artırma,

İğne oyasının motifi: Bitkisel motif

İğne oyasının iplik türü: Suni ipek

Kullanılan renkler: Yeşil, krem, turuncu, beyaz

Kompozisyon özelliği: Sekiz iğne altı santim boru üzerine biri yirmi beş, ikisi yirmi bir iğneden üç yaprak yapılmış ve çirtikli çevrilmiştir. Krem rengi gülün dıştaki beş yaprağı yirmi dokuz iğne, içteki üç yaprağı yirmi beş iğne, ortadaki iki yaprağı ise yirmi bir iğneden artırma eksiltme uygulanarak yapılmıştır. Küçük çiçekli dalları boru yapılmış, fiskil üzerine bir iğneden çirtikler yapılarak dallara monte edilmiştir. Yine boru üzerine uzun fiskiller yapıp fırça yardımı ile püskürtülerek tüy haline getirilmiştir. Ortaya çıkan malzemeler birleştirilerek broş iğnesi takılmıştır (Yapar, Sözlü görüşme, 29.09.2022, MOE).

3.2.1.3. Toka

Fotoğraf 3: Turunç Çiçeği
(İşbilir, 2022)

Örnek: Fotoğraf 3

Ürünün adı: Turunç çiçeği

Üretim yılı: 2018

Kullanım amacı: Toka

Oyanın türü: İğne oyası

İğne oyasının tekniği: Zürafa, fiskil, üçgen ilmek, kare ilmek, eksiltme, artırma

İğne oyasının motifi: Bitkisel motif

İğne oyasının iplik türü: Suni ipek

Kullanılan renkler: Yeşil, turuncu, beyaz

Kompozisyon özelliği: Kumaşa zürafa çekilip kaya üzerine yeşil yapraklı boru yapılmıştır. Beyaz çiçeği boru üzerine üç zürafa ile başlanıp artırarak beşe çıkılmış ve sekiz sıra yapılarak beş yapraklı çiçek oluşturulmuştur. Göbek kısmına turuncu iplikte boru şeklinde minik toplar ve çiçek aralarına fiskil detaylı çim yapılmıştır (Yapar, Sözlü görüşme, 29.09.2022, MOE).

3.2.1.4. Takı seti

Fotoğraf 4: Akyıldız
(İşbilir, 2022)

Örnek: Fotoğraf 4

Ürünün adı: Akyıldız

Üretim yılı: 2021

Kullanım amacı: Kolye ve küpe

Oyanın türü: İğne oyası

İğne oyasının tekniği: Zürafa, üçgen ilmek, kare ilmek, eksiltme, artırma

İğne oyasının motifi: Bitkisel motif

İğne oyasının iplik türü: Suni ipek

Kullanılan renkler: Yeşil, beyaz, sarı

Kompozisyon özelliği: Sekiz iğneden 50 santim kolye kordonu yapılmıştır. Yedi iğne on altı sıra çıkılmış beşe eksiltmiş; beş dört sıra, dört dört sıra, üç üç sıra çıkılıp beş adet yeşil yaprak yapılmıştır. Beyaz çiçekler üç iğneden on dört iğneye çıkılıp; on dört iğne dokuz sıra gidilip bir iğneye kadar eksiltme ile altı yaprak yapılmıştır (Yapar, Sözlü görüşme, 29.09.2022, MOE).

3.2.1.5. Şapka

Fotoğraf 5: Hıdırellez Kamçısı
(Sönmeztürk, 2022)

Örnek: Fotoğraf 5

Ürünün adı: Hıdırellez kamçısı

Üretim yılı: 2022

Kullanım amacı: Şapka

Oyanın türü: İğne oyası

İğne oyasının tekniği: Zürafa, üçgen ilmek, kare ilmek, eksiltme, artırma

İğne oyasının motifi: Bitkisel motif

İğne oyasının iplik türü: Suni ipek

Kullanılan renkler: Yeşil, turuncu, beyaz

Kompozisyon özelliği: Yeşil yaprakları üç iğneden artırma yapılarak yirmi yedi iğneye kadar çıkılmış eksiltme yöntemi ile bire düşürülmüştür. Pembe çiçekler üç iğneden başlayıp artırılarak on sekiz iğneye kadar çıkılmış ve eksiltilerek bire düşürülmüştür. On tane top yapılmıştır. Pembe ile on iğne file yapılarak 55 santim şerit yapılmıştır. Şeridin üzerine çiçek motifi monte edilmiş ve şapkayla birleştirilmiştir(Yapar, Sözlü görüşme, 29.09.2022, MOE).

3.2.2. Ev aksesuarları

Mersin Olgunlaşma Enstitüsünde iğne oyasından runner, masa örtüsü takımı, endemik bitki ve kelebek temalı dekorasyon amacıyla kullanılan ürünler yapılmaktadır.

3.2.2.1. Runner

Fotoğraf 6: Buğday Başağı

(Sönmeztürk, 2022)

Örnek: Fotoğraf 6

Ürünün adı: Buğday başağı

Üretim yılı: 2022

Kullanım amacı: Runner

Oyanın türü: İğne oyası

İğne oyasının tekniği: Zürafa, üçgen ilmek, kare ilmek, eksiltme, artırma

İğne oyasının motifi: Bitkisel motif

İğne oyasının iplik türü: Suni ipek

Kullanılan renkler: Sarı, kahverengi

Kompozisyon özelliği: Dört iğneden 15 santim boruların üzerine beş, altı ve yedi iğneden minik toplar yapılarak uç kısmında kılçıklar bırakılıp boru üzerine monte edilmiştir. Bir boru üzerine kırk beş adet minik top ve beş iğneden 20 santimlik yapraklar yapılmıştır. Başakların bağlama ipi üç iğneden yaklaşık 25 santim şerit ile birleştirilerek başaklar buket haline getirilmiştir. 5 santimlik borular üzerine on beş minik top yapılmış ve tüm bu oyalar runner üzerine monte edilmiştir(Yapar, Sözlü görüşme, 29.09.2022, MOE).

3.2.2.2. Endemik bitki ve kelebekten dekorasyon eşyası

Fotoğraf 7: Balkan Mavisi Kelebeği
(İşbilir, 2022)

Örnek: Fotoğraf 7

Ürünün adı: Balkan Mavisi Kelebeği

Üretim yılı: 2019

Kullanım amacı: Dekorasyon

Oyanın türü: İğne oyası

İğne oyasının tekniği: Zürafa, üçgen ilmek, fiskil, eksiltme, artırma

İğne oyasının motifi: Hayvasal motif

İğne oyasının iplik türü: Suni ipek

Kullanılan renkler: Mavi, siyah, beyaz

Kompozisyon özelliği: Artırma ve eksiltme yapılarak dört adet kanat yapılmış ve kanat üzeri iğne ardı tekniği ile işlenmiştir. Kanat kenarları siyah çerçeve yapılarak üzerine siyah beyaz fiskiller atılmıştır. Kelebeğin gövdesine boru yapılarak şekil verilmiştir. Anten ve ayakları ise tel etrafı siyah ve mavi iplikle sarılarak yapılmıştır(Yapar, Sözlü görüşme, 29.09.2022, MOE).

Fotoğraf 8: Taşlık Çiğdemi
(Sönmeztürk, 2022)

Örnek: Fotoğraf 8

Ürünün adı: Taşlık çiğdemi

Üretim yılı: 2019

Kullanım amacı: Dekorasyon

Oyanın türü: İğne oyası

İğne oyasının tekniği: Zürafa, üçgen ilmek, kare ilmek, eksiltme, artırma

İğne oyasının motifi: Hayvansal motif

İğne oyasının iplik türü: Suni ipek

Kullanılan renkler: Beyaz, mavi, turuncu, yeşil

Kompozisyon özelliği: Yeşil borusu on iğneden 10 santim; yaprakları ise on beş iğneden yapılmıştır. Çiçekleri artırma ve eksiltme yöntemiyle altı adet yapraktan oluşturulmuştur. Mavi iplikle yaprakların üzerine damar görünümlü çizgiler yapılmış ve turuncu iplik tohumları tek ilmek boru tekniği ile işlenerek fanusa farklı malzemelerle birleştirilerek monte edilmiştir (Yapar, Sözlü görüşme, 29.09.2022, MOE).

3.2.2.3. Masa örtüsü takımı

Fotoğraf 9: Haseki Küpesi

(İşbilir, 2022)

Örnek: Fotoğraf 9

Ürünün adı: Haseki küpesi

Üretim yılı: 2018

Kullanım amacı: Masa örtüsü takımı

Oyanın türü: İğne oyası

İğne oyasının tekniği: Zürafa, üçgen ilmek, kare ilmek, eksiltme, artırma

İğne oyasının motifi: Bitkisel motif

İğne oyasının iplik türü: Suni ipek

Kullanılan renkler: Mavi, yeşil, beyaz, sarı

Kompozisyon özelliği: Çiçekler üç farklı boyutta çalışılmış, büyük çiçek on beş iğne dokuz sıra; orta boy çiçekler on üç iğne sekiz sıra; küçük çiçek on bir iğne yedi sıra çıkılarak yapılmıştır. İçindeki çiçek mavi ile sekiz iğneden beş yaprak yapılmış üzeri beyaz iplikle ikiye ayrılarak çevrilmiştir. Yeşil yaprağı bir iğne boyu boru, orta yaprağı on iğne, yan yapraklar sekiz iğneden; göbeği bir iğne sekiz sıra çıkılarak sarı renkle bir iğne çirtik yapılmıştır. Yapılan ürünler kumaş üzerine monte edilmiştir(Yapar, Sözlü görüşme, 29.09.2022, MOE).

3.2.3. Tablo

Fotoğraf 10: Karanfilli Tablo

(Sönmeztürk, 2022)

Örnek: Fotoğraf 10

Ürünün adı: Karanfilli tablo

Üretim yılı: 2020

Kullanım amacı: Tablo

Oyanın türü: İğne oyası

İğne oyasının tekniği: Zürafa, üçgen ilmek, kare ilmek, eksiltme, artırma

İğne oyasının motifi: Bitkisel motif

İğne oyasının iplik türü: Suni ipek

Kullanılan renkler: Koyu mavi, açık mavi, yeşil, sarı, kırmızı

Kompozisyon özellikleri: Yeşil borular 15 ve 20 santim uzunluğunda yapılmıştır. Karanfiller alt beş yaprak, orta dört yaprak, içi üç yaprak artırma eksiltme yoluyla yapraklar yapılmıştır. Çin temaniler açık mavi ile beş yaprak yaparak oluşturulmuş üzerine kırmızı renkli boncuklarla süsleme yapılmıştır. Son aşamada kumaş üzerine monte edilerek tablo haline getirilmiştir (Karakuş, Sözlü görüşme, 30.09.2022, MOE).

Fotograf 11: Şahmeran
(İşbilir, 2022)

Örnek: Fotoğraf 11

Ürünün adı: Şahmeran

Üretim yılı: 2016

Kullanım amacı: Tablo

Oyanın türü: İğne oyası

İğne oyasının tekniği: Zürafa, üçgen ilmek, nakış, eksiltme, artırma

İğne oyasının motifi: Bitkisel motif

İğne oyasının iplik türü: Suni ipek, muline, kanaviçe ipliği

Kullanılan renkler: Krem, kırmızı, açık mavi, lacivert, siyah, turuncu, sarı, beyaz

Kompozisyon özellikleri: Karton üzerine şahmeranın kalıbı çıkarılmıştır. Kalıbın şekline göre zürafa tekniğiyle artırma ve eksiltmeler yapılarak şahmeranın kaşı, gözü, dudağı, ve çene çizgisi nakış tekniği ile işlenmiştir. Motifin üzerindeki pullar kanaviçe ipliği ile ayrı ayrı zürafa tekniği ile işlenerek üzerine monte edilmiştir(Karakuş, Sözlü görüşme, 30.09.2022, MOE).

4. SONUÇ

İğne oyalari, Türk el sanatının bir parçası olarak ele alınan ve bir toplumun geleneğini, zevkini, duygularını geçmişten günümüze taşıyan en önemli kültürel aktarımlardan biridir. İğne oyalari özellikle Türk kadınlarının en zengin süsleme unsuru olmakla kalmamış aynı zamanda

kullandıkları bitkisel ve sembolik motiflerin içerdikleri anlamlar ile sessiz bir iletişim aracı da olmuştur. Tarih boyunca Türklerin hakim olduğu coğrafyaya bakıldığında aslında belli bir coğrafi alanla sınırlandırılmayan Türk el sanatları ve bunun en güzel örneklerinden olan iğne oyaları günümüzde Anadolu'da Rize, Bursa, Kastamonu, Konya, İzmir köyleri, Balıkesir (Gönen), Kütahya (Gediz), Muğla, Bafra, Ordu, Bolu ve Mersin (Çamlıyayla-Namrun) yörelerinde, farklı motif, teknik, isim ve sembolik anlamlarla kullanılmaktadır. Mersin Olgunlaşma Enstitüsünün içinde bulunduğu Mersin yöresi iğne oyası geleneğinin devam ettiği bir bölgedir (Onuk,1990; 504). İğne oyası geleneğinin Mersin'de ne zamandır var olduğu ile ilgili kesin bilgiler bulunmamakla birlikte özellikle, Anadolu'ya göç eden Türkler vasıtasıyla taşındığı ve hakim olunan bölgelerde farklı kültürel etkileşimlerle aktarıldığı veya geliştirildiği düşünülmektedir. Mersin'in özellikle Çamlıyayla ilçesinde yaşayan kadınlar, iğne oyası geleneğini kuşaktan kuşağa aktarmaya devam etmektedir. Yöreden yöreye tekniklerde farklılıklar görülse de, Mersin Olgunlaşma Enstitülerinde iğne oyaları; zürafa (üçgen ilmek, kare ilmek), artırma, eksiltme ve fiskil (kirpik) teknikleri kullanılarak işlenmiştir. Ortaya çıkarılan ürünlerde ağırlıklı olarak bitkisel motifler kullanılmış bunun yanında hayvansal ve geometrik motiflerin de kullanıldığı gözlemlenmiştir. Uygulanan bitkisel motifler incelendiğinde bunların doğadaki renklerine göre tasarlandığı ve orijinaline yakın biçimde işlendiği görülmektedir. İncelenen 11 adet iğne oyası, sentetik iplik ile yapılmış olup; ürünlerin renk seçiminde en çok beyaz, mavi, sarı, turuncu, kırmızı ve krem tercih edildiği gözlemlenmiştir. Şehirleşmenin arttığı, teknolojinin hızla ilerlediği son dönemde Anadolu'nun her yerinde olduğu gibi Mersin yöresinde de iğne oyasını işleyen kadınların sayısı giderek azalmaktadır. Buna karşın şehirlerde kurulan okullarda, atölyelerde, yaşam boyu öğrenme merkezlerinde iğne oyası geleneğinin devam etmesi için çaba harcanmaktadır. Yaşam boyu öğrenme merkezlerinde biri olan Mersin Olgunlaşma Enstitüsü de 2013 yılından beri Çamlıyayla yöresinin oya ustası kadınları vasıtasıyla, iğne oyalarnı yaşatmak adına, geçmişte sadece yazma ve mevlüt örtülerinin kenarlarına kırk çiçek olarak ve yatak örtüsü takımlarının kenarına işlenerek yapılan geleneksel iğne oyalarna günümüzde daha geniş bir kullanım alanı sunmuştur. Bununla birlikte Mersin Olgunlaşma Enstitüsü, iğne oyasını geleneksel yapısından vazgeçmeden günlük kullanım eşyalarında (giyim aksesuarı, tablo, ev aksesuarı...) modern tarzdaki eserlerde işleyerek iğne oyası kültürünün gelecek kuşaklara aktarılmasını hedeflemektedir.

Sonuç olarak, iğne oyasının geleneksel olarak yaşatılması için kültür bilincinin uyandırılması gerekmektedir. Mersin Olgunlaşma Enstitüsü bu bilinci canlı tutmak adına yöre kadınlarına kurslar açmakta, tasarımları müzede sergilemekte ve satışa sunmaktadır. Şunu da belirtmek gerekir ki, ulusal kültür bilincinin oluşturulması ve Türklere ait olan iğne oyası el sanatının yaşatılıp korunması sadece Olgunlaşma Enstitülerinin çabası ile mümkün görünmemektedir. İğne oyasının devamlılığının sağlanması yetkili kişilerin bölgesel ve ulusal müze çalışmalarıyla, sergilerle, bilimsel toplantılarla, yarışmalarla ve uluslararası festivaller ile de desteklenmelidir. Böylelikle, sadece Türk'e ait olan iğne oyası kültürünün ulusal bilinçte değeri korunacak ve gelecek kuşaklara aktarımı devam edecektir.

Kaynakça

Akın, M. (2011). *Kız teknik eğitim-öğretiminde bir örnek: Ankara Olgunlaşma Enstitüsü (1958-2002)*. Yüksek lisans tezi.
<https://dspace.ankara.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12575/31986> adresinden erişildi.

Diyarbakirli, N. (1972). *Hun sanatı*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Kültür Yayınları.

- Eronç, P. (1981). *Giyim süsleme teknikleri*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Kır Şimşek, S. (2019). *Türk iğnesinin mucizesi olgunlaşma enstitüleri*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Onuk, T. (1990). *Namrun İğne Oyaları*.
https://turkoloji.cu.edu.tr/CUKUROVA/sempozyum/semp_1/onuk.pdf. adresinden erişildi.
- Onuk, T., Akpınarlı, F., Ortaç, S. ve Alp, Ö. (1998). *Tarsus el sanatları*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Onuk, T. (2000). *Osmanlı'dan günümüze oylar*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Ortaç, H, S. (1997). *Elazığ iğne oyaları*. Türkiye'de El Sanatları Geleneği ve Çağdaş Sanatlar İçindeki Yeri Sempozyumu. İzmir: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Özbağcı, T., Kurt, G., Toktaş, P. ve Ülger, N. (2009). *Halkbilim araştırmaları merkezi koleksiyonundan el sanatları II dokumalar ve örgüler*. Eskişehir: Halkbilim Araştırmaları Merkezi Yayınları.
- Özker, M. (1997). *Kütahya geleneksel düğün giysileri ve el işlemleri*. Ankara: Turizm Geliştirme Vakfı.
- Öztürk, İ. (1994). *Geleneksel Türk el sanatlarına giriş*. Ankara: Özdemir Yayıncılık.
- T.C. Milli Eğitim Bakanlığı El Sanatları ve Teknolojisi (2014). *İğne Oyası*. Erişim adresi: http://megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller_pdf/%C4%B0%C4%9Fne%200yas%C4%B1.pdf.
- Yenisoy, S. (2019). Geçmişten günümüze Mudurnu iğne oyaları. *Arış Dergisi*, 15, 88-111
- Zengin, S. (2014). Ordu İli Ünye İlçesinde Bulunan İğne Oyası Ürünlerinin Değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi: Ankara.

Kaynak Kişiler

Naime Yapar. Mersin. Usta Öğretici. Mersin Olgunlaşma Enstitüsü. Görüşme tarihi: 29.09.2022

Nimet Karakuş. Mersin. Devlet Sanatçısı Usta Öğretici. Mersin Olgunlaşma Enstitüsü. Görüşme tarihi: 30.09.2022